

פרק ב'

המקורות, התוצר¹ וההכנסה הלאומית

הנתונים המובאים בפרק זה הינם ארעיים, ועשויים להשתנות עם קבלת אינפורמציה נוספת. האומדנים שעליהם מבוססת מערכת החשבונות הלאומיים הם עדיין ברמת דיוק בלתי מספיקה, והם מציינים על-כן מגמות עיקריות, ואין לייחס להם מידת-דיוק רבה.

סדרת החשבונות הלאומיים בפרק זה חושבה, בדרך כלל, לפי אותה שיטה כמו הסדרה שפורסמה בדין-וחשבון של בנק ישראל לשנת 1956². הנתונים על ההכנסה הלאומית, היבוא והיצוא, וחשבונות הסקטור הציבורי (פרט לשנת 1957) נתקבלו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בעוד שהחישובים האחרים נעשו על-ידי בנק ישראל.

ערך היבוא וערך היצוא חושבו לפי שער החליפין הרשמי (1.800 ל"י = 1.00 דולר של ארצות-הברית). אמנם, חלק ממוצרי היבוא ושירותי היבוא נמכרו בארץ בתוספת היטלים, אולם היטלים אלה לא חושבו כחלק מערך היבוא, אלא נכללו במסגרת המסים העקיפים. לעומת זאת, בחישוב התמיכות, המנוכות מהמסים העקיפים במערכת החשבונות הלאומיים, נכללו התמיכות למוצרי היבוא, המחילות את מחירי המוצרים הללו בהשוואה למחירים המבוססים על שער החליפין הרשמי. במקביל לכך, הפרמיות שהממשלה מעניקה ליצוא אינן נכללות בערכו של היצוא, אלא הן מהוות חלק של התמיכות הניתנות על ידי הממשלה.

בהעדר חישוב של יחסי מחירים אפקטיביים בין המחירים המקומיים למחירי היבוא והיצוא, המביא בחשבון גם את ההיטלים והתמיכות ליבוא וגם את הפרמיות ליצוא, לא ניתן להעריך נכונה את משקלם היחסי של היבוא והיצוא בסך המקורות וביעודיהם. כתוצאה מכך, ייתכן שהחישובים דלהלן מפחיתים מחלקם של היבוא והיצוא ביחס לחישובי התוצר הלאומי, מצד אחד, והצריכה וההשקעות, מצד שני.

1. סך המקורות: התוצר הלאומי הגולמי והיבוא

התוצר הלאומי הגולמי הריאלי גדל בשנת 1957 ב-290 מיליון ל"י והגיע ל-3,060 מיליון ל"י. שיעור הגידול בשנת 1957 היה דומה לשיעור הגידול בשנת 1956, שהגיע ל-10 עד 11 אחוזים. לעומת זאת, לא חל גידול ריאלי ביבוא הכולל של המוצרים והשירותים. אמנם, היבוא

¹ Product

² המקורות ושיטות החישוב לחשבונות הלאומיים יפורטו בנספח שיפורסם בנפרד בעוד שבועות מספר.

מערכת החשבונות הלאומיים (מחירים שוטפים), 1955-1957

1957		1956		1955		
מיליוני ל"ש	אחוזים	מיליוני ל"ש	אחוזים	מיליוני ל"ש	אחוזים	
2,513		2,113		1,752		(1) הכנסה לאומית
435		340		285		(2) מסים עקיפים
98		73		57		(3) פחות: תמיכות
337		267		228		(4) מסים עקיפים נקיים
2,850		2,380		1,980		(5) תוצר לאומי נקי
176		148		123		(6) בלאי *
+38		+15		+11		(7) טעויות והשמטות
75.2	3.064	72.6	2.543	73.4	2.114	(8) תוצר לאומי גולמי
24.8	1.008	27.4	962	26.6	768	(9) יבוא ** — מוצרים ושירותים
100.0	4.072	100.0	3.505	100.0	2.882	(10) סך כל המקורות
15.2	618	19.3	675	14.9	428	(11) צריכה ציבורית
54.3	2,213	52.9	1,855	57.0	1,644	(12) צריכה פרטית ***
69.5	2,831	72.2	2,530	71.9	2,072	(13) סך הצריכה במשק
20.6	840	18.7	655	19.1	551	(14) השקעה גולמית ****
9.9	401	9.1	320	9.0	259	(15) יצוא ** — מוצרים ושירותים
100.0	4.072	100.0	3.505	100.0	2.882	(10) סך ייעודי המקורות

* מחסר נתונים חושב הבלאי לפי 7 אחוזים מההכנסה הלאומית במחירים שוטפים.

** המעבר ללירות ישראליות חושב לפי שער החליפין של 1.800 ל"י = 1 דולר.

*** משקי בית ומוסדות שלא למטרות דיווח.

**** ההשקעה הנולמית אינה כוללת שינויים במלאי, אשר בחלקם הגדול כלולים בין ייעודי המקורות.

הערך כללי: המספרים המופיעים בסוגריים בשולי השורות בלוחות שבפרק זה, באים כדי להקל על המעבר מלוח אחד למשנהו.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

הריאלי של מוצרים גדל בשיעור של 11 אחוזים, אולם עלייה זו היתה שקולה כנגד הירידה שחלה ביבוא השירותים, בעיקר עקב צמצום היבוא לצורכי ביטחון.

כיוון שהיבוא הכולל, המהווה בשנים האחרונות כרבע מכלל המקורות, לא גדל בשנה זו, הרי שיעור הגידול של כלל המקורות היה קטן משיעור הגידול של התוצר הלאומי הגולמי. סך כל המקורות הריאליים גדל, איפוא, בשנת 1957 ב-8 אחוזים (ראה לוח ב'-2).

גידול התוצר נתאפשר כתוצאה מהרחבת האספקה של חומרי גלם מקומיים — בעיקר מחקלאות, ממחצבים, מתעשייה מקומית ומיבוא. הצמצום שחל בהוצאות במטבע חוץ למטרות ביטחון, אפשר אספקה גדולה יותר של חומרי גלם מיבוא, לצורך הגדלת התוצר. אספקת חומרי הגלם מיבוא, הגיעה בשנה זו לסך של כ-195 מיליון דולר, המהווים עלייה ריאלית של כ-12 אחוזים לגבי 1956. נוסף לכך הוגברה ב-1957 בשיעור רב במיוחד התפוקה באותם הענפים, בהם חלקה של תשומת היבוא קטן, יחסית, והדבר בולט במיוחד בעלייה הרבה בתפוקת הבנייה, בעבודות עפר ובענפים המספקים להם מוצרים ושירותים. בחקלאות גבר השימוש בחומרי גלם מקומיים לעומת חומרי יבוא, וכן סיפקה החקלאות יותר חומרי גלם לתעשייה.

גורמים נוספים להגברת התפוקה ב-1957, היו הבשלת השקעות משנים קודמות, עלייה בניצולת הצידוד הקיים וגידול מספר העובדים. עקב הרחבת הפעילות הכלכלית ב-1957 נוספו כ-55,000 מועסקים — עלייה בשיעור של 9 אחוזים בקירוב לגבי 1956. חלק מהמועסקים הנוספים עלה ארצה ב-1957, וההרכב המקצועי של עולים אלו הקל על תהליך קליטתם בענפי המשק. בכמה ענפים, ובמיוחד בתעשייה, גדלה גם התפוקה לעובד.

2. התפוקה¹ וההכנסה הלאומית

עם עליית התוצר הלאומי הגולמי, גדלה גם ההכנסה הלאומית ב-1957 ב-19 אחוזים בקירוב, והגיעה לסך של 2,510 מיליון ל"י לעומת 2,110 מיליון ל"י ב-1956. ההכנסה הלאומית לנפש גדלה, במחירים שוטפים, מ-1,160 ל"י בערך בשנת 1956 ל-1,300 ל"י בשנת 1957, או ב-13 אחוזים בקירוב. ההכנסה הלאומית לנפש במחירים קבועים של התוצאה הלאומית, גדלה ב-1957 בשיעור ריאלי של כ-4 אחוזים, לעומת גידול של כ-7 אחוזים ב-1956.

סך תשלומי השכר והמשכורת (כולל תשלומים נלווים), עלו לפי אומדן ראשון ב-174 אחוזים והגיעו ב-1957 ל-1,480 מיליון ל"י בקירוב. מקור העלייה בסכום זה הוא בתוספת של כ-35,000 שכירים ובעליית השכר הכספי הממוצע בשיעור של 8 עד 9 אחוזים.

בהעדר אומדן ישיר של ההכנסה הנובעת משירותים — מסחר, בנקאות, ביטוח ושירותים שונים אחרים — חושבה ההכנסה הנובעת מהם, בהנחה, שחלקם בכלל ההכנסה הלאומית בשנת 1957 נשאר קבוע כמו בשנת 1956, בשיעור של 31.7 אחוזים. מפאת הנחה זו, אי אפשר להיווכח אם אמנם חלה עלייה בחלקם של ענפי החקלאות, התעשייה, הבנייה והתחבורה, בהכנסה הלאומית של המשק, בעקבות העלייה הרבה בתפוקתם של ענפים אלו (ראה לוח ב'-3).

¹ Output, התפוקה שווה להכנסה הלאומית בתוספת קניות מסקטורים ומפירות אחרות במשק וקניות מחוץ לארץ.

לוח ב' 2

מערכת החשבונות הלאומיים (מחירים קבועים של 1957), 1955-1957

הסעיף		1955		1956		1957		אחוז העלייה או הירידה (-)	
	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	מ 1956 ל 1957	
								מחירים	כמויות
(1) הכנסה לאומית									
א. במחירי התוצר הלאומי הנקי	2,086		2,309		2,513		8.9	9.3	8.8
ב. במחירי ההוצאה הלאומית *	2,056		2,290		2,513		8.3	8.4	9.7
(5) תוצר לאומי נקי **	2,370		2,617		2,888		8.9	9.3	10.4
(6) בלאי ***	145		157		176		11.1	6.2	12.1
(8) תוצר לאומי גולמי	2,515	74.6	2,774	73.3	3,064	75.2	9.1	9.1	10.5
(9) יבוא **** — מוצרים ושירותים	856	25.4	1,010	26.7	1,008	24.8	6.1	5.0	- 0.2
(10) סך כל המקורות	3,371	100.0	3,784	100.0	4,072	100.0	8.3	8.0	7.6
(11) צריכה ציבורית	515	15.3	724	19.1	618	15.2	12.3	7.2	-14.7
(12) צריכה פרטית	1,914	56.8	2,029	53.6	2,213	54.3	6.4	9.4	9.1
(13) סך הצריכה במשק	2,429	72.1	2,753	72.7	2,831	69.5	7.7	8.8	2.8
(14) השקעה גולמית	650	19.3	695	18.4	840	20.6	11.1	6.2	20.8
(15) יצוא **** — מוצרים ושירותים	292	8.6	336	8.9	401	9.9	7.5	5.1	19.0
(10) סך ייעודי המקורות	3,371	100.0	3,784	100.0	4,072	100.0	8.3	8.0	7.6

* ההוצאה הלאומית שווה לתוצר הלאומי הנקי ועודף היבוא, או, סך הצריכה במשק וההשקעות הנקיות.

** כולל טעויות והשמטות.

*** העברה למחירים קבועים נעשתה באמצעות מדד מחירי ההשקעות.

**** מדד מחירי היבוא והיצוא מתייחס למחירים במטבע חוץ.

ה מקור: לוח ב' 10. מדדי המחירים: בנק ישראל.

ההכנסה הלאומית לפי המקור (מחירים שוטפים), 1956-1957

מקור	1956		* 1957		אחוז העלייה מ-1956 ל-1957
	מיליוני ל"ש	אחוזים	מיליוני ל"ש	אחוזים	
חקלאות	250	11.6	299	11.6	19.6
תעשייה ומחצבים	469	21.7	560	21.8	19.4
בנייה קבלנית	130	6.0	165	6.4	26.9
שירותים ציבוריים**	37	1.7	43	1.7	16.2
תחבורה	168	7.8	182	7.1	8.3
רשויות ציבוריות	420	19.5	505	19.7	20.2
מסחר, שירותים, בנקאות וכו'*	684	31.7	814	31.7	19.0
(16) סך כל התוצר המקומי נטו	2,158	100.0	2,568	100.0	19.0
(17) פחות: התשלומים נטו לגורמי ייצור בחו"ל	45		55		
(1) ההכנסה הלאומית (17)-(16)	2,113		2,513		18.9

* אומדן מוקדם.
** בעיקר שירותי אספקה של חשמל ומים.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התפוקה בענפי המשק עלתה בשיעורים שונים. הגידול העיקרי היה בענף הבנייה, שהרחבתו בשיעור ריאלי של כ-32 אחוזים, נבעה בעיקר מהכפלת ההשקעות בשיכון עולים ב-1957 לעומת 1956. אם כי גם בשנת 1956 הגיעו ארצה כ-55 אלף עולים, לעומת כ-71 אלף ב-1957, הרי קצב בניית הדירות לעולים הוחש רק ב-1957, לאחר שפחתו ההוצאות לצורכי ביטחון.¹ הגידול הרב בבנייה ובעבודות עפר הביא לגידול ההכנסה הנובעת מענף הבנייה הקבלנית, שעלתה מ-130 מיליון ל"י ב-1956 ל-165 מיליון ל"י ב-1957, עלייה בשיעור של כ-27 אחוזים במחירים שוטפים.

התפוקה של ענף התעשייה גדלה כדי 23 אחוזים במחירים שוטפים. לפי נתונים חלקיים, נאמד שיעור הגידול במספר המועסקים בתעשייה ב-5 עד 6 אחוזים, ואילו הגידול בתפוקה הריאלית בתעשייה היה בתחום של כ-15 אחוזים. על פי נתונים אלה, חלה עלייה בתפוקה

¹ ההכנסה הלאומית של ענף הבנייה, המובאת בלוח ב'3 נובעת מפעולות שונות מאשר אלו של ענף הבנייה שהוגדר בפרק ה', ההשקעה במשק, ובפרק י"א, הבנייה, שבדיוח שבין זה. פעילות ענף הבנייה לפי לוח ב'3 כוללת את כל העבודות הקבלניות, הקשורות בבניית בתים ומבנים אחרים, עבודות עפר וביוב, סלילת כבישים וכדומה, בעוד שפעילות ענף הבנייה בפרק י"א, הבנייה, מתייחסת לבתים בלבד. משום כך, למרות שגידול התפוקה של הבנייה ועבודות העפר לפי פרק ה', ההשקעה במשק, עלה במחירים שוטפים בשיעור של 41 אחוזים, הרי גידול זה אינו עומד בסתירה לעליית ההכנסה הלאומית הנובעת מבנייה קבלנית, שלפי לוח ב'3.

לעובד ב־8 עד 9 אחוזים בקירוב, אשר נתאפשרה כתוצאה מהשקעות חדשות, מעליית הניצול של הציוד הקיים ומהתמחות העובדים.

ההכנסה הלאומית שנוצרה בתעשייה גדלה בשנה זו בשיעור של כ־19 אחוזים לפחות¹. בתפוקת ענף החקלאות, הנתונה לתנודות עקב שינויי טבע, היו השנים 1957 ו־1956 שנות ברכה רציפות. תפוקת החקלאות ב־1957, במחירים שוטפים, היתה גבוהה ב־20 אחוז בערך מאשר ב־1956, ונבעה מעלייה ריאלית של כ־10 אחוזים ומעליית המחירים ליצרנים² בשיעור של כ־9 אחוזים. ההכנסה הלאומית, שנוצרה בענף זה, עלתה ב־1957 ל־300 מיליון ל"י³. בשנת 1957 חלה עלייה בהכנסות החקלאים. תשומת ימי העבודה עלתה, לפי אומדן, בשיעור של 5 עד 6 אחוזים, ומכאן שב־1957 גדלה ההכנסה הכספית, הממוצעת ליום עבודה, ב־13 עד 14 אחוזים.

הגידול הבולט ביותר בחקלאות היה בהרחבת התפוקה הריאלית של נכסי השקעה בשיעור של כ־23 אחוזים, בעיקר בבעלי חיים, במטעים, בהרחבת שטחי ההשקיה ובגידול התפוקה של חומרי גלם המיועדים לחקלאות עצמה, שעלו בשיעור של כ־14 אחוזים. הגידול הריאלי בתפוקת החקלאות לצריכה מקומית של מזון היה בשיעור מועט יותר, כ־7 אחוזים. ביצוא החקלאי חלה עלייה ריאלית של כ־12 אחוזים, לעומת גידול של כ־14 אחוזים ב־1956.

בתפוקת ענף התחבורה חלה עלייה ריאלית של 9 עד 10 אחוזים. עלייה זו נובעת, בחלקה מגידול הפעילות בענפי המשק האחרים — החקלאות, הבנייה והתעשייה — ובחלקה מהרחבת הפעילות של ענפי התחבורה הבינלאומית — הספנות והתעופה. העלייה בהכנסה הנובעת מתחבורה היתה, במחירים שוטפים, בשיעור של 8 אחוזים. עלייה זו מועטה יותר משל עליית התפוקה בתחבורה, משום שחלה עלייה יחסית גדולה יותר בפעילות ענפי משנה בתחבורה, בהם חלקן של תשומות מסקטורים אחרים, כגון דלק, הוא גדול יותר. עם זאת, לנוכח העלייה הרבה בפעילות הבנייה, נראה האומדן הארעי, של גידול ההכנסה מהתחבורה, כאומדן מינימלי.

למרות הירידה בצריכה הציבורית ב־1957, במחירים שוטפים, בשיעור של 15 אחוזים, עלתה ההכנסה הנובעת מפעילות הרשויות הציבוריות, בשיעור של כ־20 אחוז. עקב ההקלה בנטל הביטחון ב־1957 פחתו הקניות של הרשויות הציבוריות מחוץ לארץ ומסקטורים אחרים במשק, בעוד שעלה היקף השירותים האזרחיים — ובהתאם לכך חלה עלייה גם בהיקף סך תשלומי השכר של הסקטור הציבורי.

3. ייעודי המקורות

כתוצאה מצמצום הצריכה הציבורית ב־1957, נשתחררו, בהשוואה ל־1956, מקורות ריאליים בסכום של כ־105 מיליון ל"י. שחרור המקורות מהצריכה הציבורית, נוסף לגידול בסך המקורות הריאליים ב־290 מיליון ל"י, כתוצאה מגידול התוצר הלאומי הגולמי, העמידו איפוא לרשות שאר הייעודים מקורות נוספים בסכום של 400 מיליון ל"י בקירוב. לעומת זאת, גדלו ייעודי

¹ אומדני התפוקה ואומדני ההכנסה נעשים בנפרד ומשום כך קיים שוני בין עליית התפוקה התעשייתית במחירים שוטפים לעליית הכנסה הנובעת מתעשייה. ראה גם פרק י', התעשייה.

² בדיון על ענף החקלאות הכונה היא לשנים החקלאיות תשי"ז ותשי"ח. הונח שהשינויים בתפוקה, בתשומה ובהכנסה הנוצרת בחקלאות, בשנים החקלאיות, מקבילה לשנות הלוח.

³ המחיר ליצרנים שווה למחיר השוק בתוספת התמיכות הניתנות להם, פחות הוצאות השיוק.

⁴ נתון זה מתייחס לשנת לוח בעוד שבשנת תשי"ז הגיע סכום זה ל־318 מיליון ל"י.

תוספת מרכיבי המקורות וייעודיהם (מחירים קבועים של 1957), 1955-1957

העלייה או הירידה (—)				
מ־1956 ל־1957		מ־1955 ל־1956		
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	
290	100.7	259	62.7	(8) תוצר לאומי גולמי
2	0.7	154	37.3	(9) יבוא — מוצרים ושירותים
288	100.0	413	100.0	(10) סך כל המקורות
106	36.8	209	50.6	(11) צריכה ציבורית
184	63.9	115	27.8	(12) צריכה פרטית
78	27.1	324	78.4	(13) סך הצריכה במשק
145	50.3	45	10.9	(14) השקעה גולמית
65	22.6	44	10.7	(15) יצוא — מוצרים ושירותים
288	100.0	413	100.0	(10) סך ייעודי המקורות

המקור: לוח ב' 2.

המקורות כלהלן: היצוא הריאלי גדל ב־65 מיליון ל"י, הצריכה הפרטית עלתה ב־180 מיליון ל"י וההשקעות הגולמיות עלו גם הן ב־150 מיליון ל"י בקירוב, הכל במחירים קבועים של 1957 (ראה לוח ב' 4).

כתוצאה משינויים אלו, חל שינוי בחלוקת ייעודי המקורות כלהלן: חלקה של הצריכה הציבורית, שעלתה ב־1956 ל־19.1 אחוזים מכלל הייעודים, חזר ופחת ב־1957 לשיעור של כ־15.2 אחוזים, בדומה לשיעור ששרר ב־1955. חלקה של הצריכה הפרטית עלה ל־54 אחוזים, והיה גבוה במקצת מבשנה שלפני כן, אך נמוך במקצת לעומת 1955. חלקן של ההשקעות הגולמיות עלה מ־18.4 אחוזים ב־1956 ל־20.6 אחוזים ב־1957. כן חלה עלייה בחלקו של היצוא מ־8.9 אחוזים ב־1956 ל־9.9 אחוזים ב־1957 (ראה לוח ב' 2).

בסיכום, חלה בחלוקת ייעודי המקורות, לא רק ביחס לשנת 1956 אלא גם ביחס לשנת 1955, ירידת מה בחלקה של הצריכה הכוללת, ולעומת זאת עלה חלקם של היצוא וההשקעות.

(א) הצריכה הציבורית

בשנת 1957, צומצמה הצריכה הציבורית הריאלית, לעומת 1956, כדי 15 אחוזים, או ב־105 מיליון ל"י, במחירים קבועים של 1957. כתוצאה מצמצום זה, ירד, כאמור, חלקה של הצריכה הציבורית בכלל המקורות, ב־1957, ובכך חזר והגיע להיקף היחסי של שנת 1955. הירידה בצריכה הציבורית, מקורה בצמצום הוצאות הממשלה למטרות ביטחון, בעוד שבצריכת הרשויות המקומיות והמוסדות הלאומיים, חלה עלייה ריאלית של כ־4 אחוזים.

למרות הירידה בצריכה הציבורית הריאלית שחלה ב־1957 לעומת 1956, גדלה הצריכה הציבורית הריאלית לנפש, לעומת 1955 בשיעור של 9 אחוזים בקירוב. מגמת העלייה בצריכה הציבורית מקורה בגידול העלייה וקליטתה ובהרחבת השירותים הציבוריים.

לוח ב'5

ההכנסה הפרטית, הצריכה הפרטית, המסים הישירים והחסכון הפרטי (מחירים שוטפים), 1955-1957

1957		1956		1955		
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	
100.0	2,731	100.0	2,268	100.0	1,885	(26) ההכנסה הפרטית לפני ניכוי מסים ישירים
10.8	296	10.5	238	9.4	178	(18) פחות: המסים הישירים
89.2	2,435	89.5	2,030	90.6	1,707	(24) ההכנסה הפרטית הפנויה
8.1	222	7.7	175	3.4	63	(25) פחות: החיסכון הפרטי
81.1	2,213	81.8	1,855	87.2	1,644	(12) הצריכה הפרטית במחירי השוק

המקור: לוח ב'6.

(ב) הצריכה הפרטית

הצריכה הפרטית גדלה ב־1957, והגיעה לסך של כ־2,200 מיליון ל"י, המהווים לגבי 1956 עלייה בשיעור של כ־19 אחוזים במחירים שוטפים. העלייה הריאלית היתה כדי 9 אחוזים. בשים לב לגידול האוכלוסייה, עלתה הצריכה הריאלית לנפש ב־1957 בשיעור של כ־3 עד 4 אחוזים, בעוד שבצריכה הפרטית לנפש ב־1956 כמעט ולא חל כל שינוי. הגידול הרב ביותר בצריכה הפרטית היה בנכסי צריכה לשימוש ממושך.

לוח ב'5 מציין את חלקה של הצריכה הפרטית בהכנסה הפרטית הכוללת וכן בהכנסה הפרטית הפנויה (דהיינו, לאחר ניכוי המסים הישירים). חלקם של המסים הישירים בהכנסה הפרטית הוגדל במידת־מה ב־1956 לעומת 1955, אולם בשנת 1957 לא חל שינוי ניכר בחלק זה. שיעור העלייה בצריכה הפרטית במחירים שוטפים בשנת 1957, מקביל פחות או יותר לשיעור העלייה בהכנסה הפנויה. מבחינה זו חל שינוי לעומת התופעה שהורגשה בשנת 1956, עת עלתה הצריכה הפרטית בשיעור מועט יותר מכפי שעלתה ההכנסה הפרטית הפנויה (ראה לוח ב'6). באותה שנה עלתה ההכנסה הפרטית הפנויה ב־19 אחוזים בקירוב ואילו הצריכה עלתה, במחירים שוטפים, ב־13 אחוזים בקירוב. ייתכן שהסיבה לכך נעוצה במתיחות הבטחונית ששררה אז ושגרמה לכך שחלק מהציבור צבר, מטעמי זהירות, יתרות נכסים נזילים תוך הימנעות חלקית

מהגדלת הצריכה. הימנעות זו מצריכה, הביאה לידי עלייה בחיסכון הפרטי ב־1956 לעומת 1955 בסכום של כ־110 מיליון ל"י, בעוד שבשנת 1957 גדל החיסכון הפרטי בסכום מועט יותר. הדבר בולט במיוחד בשנים לב לכך, שבעוד שההכנסה הפנויה לנפש, במחירים קבועים, עלתה ב־1957 כבשנת 1956 (בכדי 5 אחוזים בערך, ראה לוח ב'־7), הרי ב־1956 כמעט שלא חל שינוי בצריכה הריאלית לנפש ואילו ב־1957 עלתה הצריכה לנפש בכדי 3 עד 4 אחוזים.

לוח ב'־6

ההכנסה הלאומית, הצריכה והחיסכון הפרטי (מחירים שוטפים), 1955-1957

(מיליוני ל"י)

אחוז העלייה או הירידה (-)		1957	1956	1955	
מ־1956 ל־1957	מ־1955 ל־1956				
18.9	20.6	2,513	2,113	1,752	(1) הכנסה לאומית
24.4	33.7	296	238	178	(18) פחות: מסים ישירים
18.2	19.1	2,217	1,875	1,574	(19) הכנסה לאומית פנויה
					(20) העברות שוטפות מהרשויות
32.9	25.9	97	73	58	הציבוריות לפרטים
					(21) פחות: העברות שוטפות
-17.2	31.8	24	29	22	מפרטים לרשויות הציבוריות
					(22) בתוספת: תשלומי העברה לפרטים
30.6	14.4	145	111	97	מחוץ לארץ
					(23) סך תשלומי העברה נקיים לציבור
40.6	16.5	218	155	133	מהארץ ומחוץ לארץ
20.0	18.9	2,435	2,030	1,707	(24) סך כל ההכנסה הפרטית הפנויה
19.3	12.8	2,213	1,855	1,644	(12) סך הצריכה הפרטית
26.9	177.8	222	175	63	(25) סך כל החיסכון הפרטי

הערות: הערכים של ההכנסה הלאומית והמסים הישירים כוללים גם את הנתונים של חברות בערבון מוגבל. הנתונים של העברות למיניהן אינם כוללים את ההעברות מהחברות בערבון מוגבל לציבור.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וזנבן ישראל.

(ג) ההשקעות

היקף ההשקעות הוגדל ב־1957 בשיעור ריאלי של 21 אחוזים, או ב־145 מיליון ל"י, במחירים קבועים של 1957. מתוך גידול זה שימשו כ־94 מיליון ל"י להגדלת ההשקעות בבנייני

ההכנסה הפרטית, הכללית והפנויה (מחירים שוטפים ומחירי 1957*) 1955-1957

אחוז העלייה הריאלית		1957		1956		1955	
מ-1956 ל-1957	מ-1955 ל-1956			מחירים שוטפים 1957	מחירים שוטפים 1957	מחירים שוטפים 1957	מחירים שוטפים 1957
ההכנסה הכוללת (מיליוני ל"י)							
11.1	11.1	2,731	2,458	2,268	2,212	1,885	(26) ההכנסה הפרטית (24) + (18)
10.7	9.8	2,435	2,200	2,030	2,003	1,707	(24) ההכנסה הפרטית הפנויה
ההכנסה לנפש (ל"י)							
5.3	6.3	1,415	1,344	1,240	1,264	1,077	ההכנסה הפרטית
4.8	5.2	1,261	1,203	1,110	1,144	975	ההכנסה הפרטית הפנויה

* הערכים לא נוכו על ידי מדר המחירים של הצריכה הפרטית, הואיל וב-1956 שימש מדר המחירים לצרכן כמדר מחירי הצריכה הפרטית בכלל ואילו ב-1957 שימש לשם כך מדר מחירים הנובע מהשינויים הריאליים בצריכה זו. מאחר ואי אפשר לחבר סדרה עקבית ורציפה של מדר מחירים של הצריכה הפרטית, נמצא שמדר מחירי ההוצאה הלאומית (שנם בו יש משקל למדר המחירים לצרכן ב-1956) משקף ביתר נאמנות את השינויים בכוח הקנייה הריאלי של הציבור, שנבקע באמצעות ההכנסה הפרטית הפנויה.
המקור: לוח ב' 6.

מגורים ובשירותים, שתרומתם לצמצום הגירעון במאזן התשלומים הינה זעומה ביותר. גידול רב במיוחד חל בהשקעות באניות ובמטוסים, וכן גדלו במידת-מה גם ההשקעות בתעשייה ובחקלאות. הגדלת ההשקעות הפרטיות מומנה, בחלקה מחסכונות פרטיים שהושקעו בדירות מגורים, ובחלקה מהשקעות של פירמות בתעשייה ובחקלאות, מקרנות פחת ומרווחים שלא חולקו. הממשלה הגדילה במידה רבה את השקעותיה בבנייה הציבורית, תוך הזדקקות לקבלת אשראי בנקאי לצורך זה. מצד שני, חל פיגור בכמה סוגי תקבולים מחוץ לארץ, דבר שהביא לפיגורים בביצוע תוכניות הפיתוח של הממשלה בחקלאות ובתעשייה.

(ד) היצוא

יצוא הסחורות והשירותים, במחירים שוטפים, הגיע ב-1957 ל-223 מיליון דולר לעומת 178 מיליון דולר ב-1956. כתוצאה מכך עלה חלקו של היצוא בכלל המקורות מ-8.9 אחוזים ל-9.9 אחוזים, במחירים קבועים. מקור הגידול ביצוא בסכום של 45 מיליון דולר, הוא בעלייה ריאלית של 19 אחוזים ובעליית המחירים בשוקי חוץ בשיעור של כ-5 אחוזים. הגידול חל בכל סוגי היצוא. יצואם של המוצרים החקלאיים עלה במחירים קבועים ב-6 מיליון דולר. הגורם העיקרי לכך הוא, גידול היצוא של הדרים בשיעור ריאלי של 7 אחוזים, הודות למזג האוויר הנוח. כן עלו גם מחירי הפרי בחוץ לארץ בשיעור של 11 אחוזים.

יצוא מוצרי התעשייה, פרט ליהלומים, גדל ב-12 מיליון דולר, במחירים קבועים, וכן חלה עליית-מה במחירים בחוץ לארץ. עלייה זו מקורה, בחלקה בהבשלת השקעות במפעלים שעיקר תוצרתם נועדה ליצוא. בחלקה בעידוד ממשלתי רב יותר ובחלקה בחדירה לשווקים חדשים. עלייה ניכרת, כדי 30 אחוז, חלה גם ביצוא היהלומים.

ביצוא השירותים, עלו בעיקר ההכנסות מספנות ומתעופה, ובמידת-מה גם מתירות.

4. מרכיב היבוא

בתנאי המשק הישראלי נודעת חשיבות רבה לשינויים ב"מרכיב היבוא". "מרכיב היבוא" מתבטא: הן ביבוא של מוצרים מעובדים והן ביבוא של חומרי גלם, דלק ותשומות אחרות לייצור המקומי — הדרושים לקיום רמת צריכה והשקעות בהרכב מסוים. במידה שקיימת קשיחות ב"מרכיב היבוא", הרי שרמת הייצור והתעסוקה במשק מצד אחד, ורמת הצריכה וההשקעה מצד שני, נקבעים במידה רבה על-פי גודל היבוא. כיוון שהיצוא מכסה לפי שעה רק כשליש מהיבוא, ואילו המקורות ליבוא הון מוגבלים בהכרח, והם עתידים להצטמצם במידה רבה בעתיד, נודעת חשיבות לשינויים במרכיב היבוא, הן מבחינת ההתפתחות לטווח קצר והן מבחינת המגמות לטווח ארוך.

השינויים שחלו בשנים האחרונות במרכיב היבוא בצריכה הציבורית, נבעו בעיקר משינויים בהיקף היבוא לצורכי ביטחון. גידול היבוא לצורכי ביטחון, הגדיל במידה ניכרת את מרכיב היבוא בצריכה הציבורית ב-1956, וחזר ופחת ב-1957.

בהמשך לירידה שחלה גם בשנים קודמות, פחת מרכיב היבוא בצריכה הפרטית מ-19 אחוזים ב-1956 ל-17.5 אחוזים בשנת 1957. ירידה זו היא תוצאה של גורמים מספר. לרגל העלייה הניכרת ברמת הצריכה הפרטית בשנת 1957, גדל אמנם היבוא של מוצרים ושירותים לצריכה ב-19 מיליון דולר, במחירים שוטפים, אולם עיקר הגידול היה ביבוא של חומרי גלם, של דלק ושל תשומות אחרות לייצור מוצרים לצריכה, בעוד שהיבוא של נכסי תצרוכת מעובדים עלה בסכום קטן יותר.

הירידה במרכיב היבוא בצריכה הפרטית, היא בעיקרה תוצאה משינוי בהרכב הצריכה. דבר זה בלט במיוחד בצריכת המזון, שכן הממשלה הצליחה בעיקר על-ידי היטלים, להפחית את הצריכה של מוצרי מזון מיובאים, ולעומת זאת גדלה הצריכה של מזון מקומי.

מרכיב היבוא בהשקעות נתון לתנודות ניכרות, בהתאם לשינויים בהרכב של ההשקעות. בשנת 1957 חלה עלייה גדולה ביבוא של אניות ומטוסים, שהתקנתם כמעט ואינה דורשת תשומה של גורמים מקומיים. לעומת זאת, גדלו במיוחד הבנייה ועבודות העפר, בהם מרכיב היבוא נמוך יחסית. עלייה זו גרמה לירידת מרכיב היבוא בכלל ההשקעות, מ-43 אחוזים ב-1956 ל-39 אחוזים בשנת 1957 (ראה לוח ב' 8).

העלייה הגדולה ביצוא התעשייתי וביהלומים, בהם מרכיב היבוא גבוה מזה שביצוא החקלאי, גרמה לעליית מרכיב היבוא הכולל ביצוא, מ-45 אחוזים ב-1956 ל-47 אחוזים ב-1957.

הירידה במרכיב היבוא בצריכה הפרטית ובהשקעות, גרמה לירידת מרכיב היבוא בסך כל ייעודי המקורות (פרט לצריכה ציבורית), מ-27.6 אחוזים ב-1956 ל-26.3 אחוזים ב-1957.

לוח ב' 8

ייעוד המקורות ומרכיב היבוא * בהם (מחירים שוטפים), 1955-1957

1957			1956			1955			
מרכיב היבוא		ייעודי המקורות (מיליוני ל"י)	מרכיב היבוא		ייעודי המקורות (מיליוני ל"י)	מרכיב היבוא		ייעודי המקורות (מיליוני ל"י)	
מרכיב היבוא	מיליוני ל"י **		מרכיב היבוא	מיליוני ל"י **		מרכיב היבוא	מיליוני ל"י **		
אחוז מרכיב היבוא בייעוד המקורות			אחוז מרכיב היבוא בייעוד המקורות			אחוז מרכיב היבוא בייעוד המקורות			
17.5	387	2,213	19.0	353	1,855	20.6	338	1,644	(12) צריכה פרטית
39.3	330	840	43.1	282	655	43.4	239	551	(14) השקעה גולמית
47.4	190	401	45.6	146	320	47.5	123	259	(15) יצוא
סך הייעודים פרט לצריכה הציבורית									
26.3	907	3,454	27.6	781	2,830	28.5	700	2,454	
14.4	89	618	28.1	190	675	18.0	77	428	(11) צריכה ציבורית
24.5	996	4,072	27.7	971	3,505	27.0	777	2,882	(10) סך ייעודי המקורות

* סך היבוא לפי הישוב זה שונה במקצת מסך היבוא לפי מאזן התשלומים בהפרש של השינויים במלאי הדלק. הסכר לשיטת החישוב יתפרסם בנפרד בעוד שבועות מספר, כנספת לדיווח שבון זה.
 ** לפי שער החליפין הרשמי 1.800 ל"י=1 דולר.
 המ ק ו ר : בנק ישראל.

5. החיסכון

בשנת 1957 עלה, כאמור, היקף ההשקעות במיוחד בבנייה, בעוד שהגירעון במאזן המוצרים והשירותים פחת במידת-מה. כתוצאה מכך, עלה סכום ההשקעות הנקיות במשך כ-57 מיליון ל"י על סכום יבוא ההון¹. בסכום זה עצמו עלתה גם התפוקה הלאומית הגולמית על הצריכה הפרטית, הצריכה הציבורית והבלאי.

בשנים קודמות צוינה, כאחת התופעות הבולטות ביותר במשק הישראלי, העובדה שהיקף ההשקעות הנקיות נופל מסכום יבוא ההון, דבר שכונה "חיסכון לאומי שלילי". היקף ה"חיסכון הלאומי השלילי" במובן זה הגיע ל-80 מיליון ל"י ב-1955 ול-135 מיליון ל"י ב-1956. על בסיס זה לא היה איפוא בשנת 1957 "חיסכון שלילי", ואדרבא נוצר "חיסכון חיובי" מסוים.

עם זאת יש להדגיש, שהשוואת היקף ההשקעות הנקיות עם יבוא ההון כאינדיקטור לתרומת החיסכון המקומי להשקעות, או לשימוש ביבוא הון למטרות של צריכה, מקובלת אמנם במסגרת הרגילה של החשבונות הלאומיים של ארצות אחרות, אולם לגבי המשק הישראלי אין לייחס להשוואה כזו משמעות רבה ביותר.

אמנם, מרבית יבוא ההון, ובמיוחד יבוא ההון הציבורי, מורכב משילומים, מלוות לזמן ארוך ומענקים המיועדים באופן ברור להשקעות. יבוא הון זה, הוא המממן את ההשקעות של הממשלה ושל הסוכנות היהודית, שהן גורם מרכזי, במישרין או בעקיפין, במימון ההשקעות בענפי החקלאות, הבנייה, התעשייה והתחבורה. אולם, ביבוא ההון כלולים גם סכומים גדולים של העברות הנועדים למימון צריכה, ובמידה שהם אמנם מוצאים להוצאות שוטפות, הרי הם מהווים מקור מתמיד ל"חיסכון לאומי שלילי", כביכול.

כך, למשל, מקבלים מוסדות ציבוריים רבים, ובכלל זה הסוכנות היהודית ומוסדות בריאות וחינוך, העברות גדולות מחוץ לארץ להוצאות שוטפות, בין להחזקת העולים בתקופה הראשונה לבואם ארצה ובין להוצאות אחרות לבריאות, חינוך ותרבות. חלק ניכר מיבוא ההון, שנתקבל על-ידי פרטים מחוץ לארץ, הם פיצויים אישיים מגרמניה המהווים בחלקם רגשות והעברות שוטפות אחרות. כן כלולים ביבוא הון, גם חפצי עולים, מתנות והעברות אישיות אחרות. ניתן, איפוא, לומר כי בעוד שחלק מיבוא ההון מימן צריכה ציבורית ופרטית שוטפת, הרי לעומת זאת, תרומתו של החיסכון המקומי להשקעה הוא רב יותר, מכפי שנראה בחישוב הנ"ל של "חיסכון לאומי חיובי" או "שלילי" של המשק.

אם נוסיף על ההכנסה הלאומית הפנויה (היינו, ההכנסה הלאומית שלאחר ניכוי המסים הישירים) את ההעברות נטו שמקבלים הפרטים מהסקטור הציבורי בארץ ומחוץ לארץ, כדי לקבוע את כלל ההכנסה הפרטית הפנויה וננכה את הצריכה הפרטית, יתברר כי בשנת 1957 היה חיסכון פרטי בהיקף של כ-220 מיליון ל"י, לעומת 175 מיליון ל"י ב-1956 ו-65 מיליון ל"י בשנת 1955 (ראה לוח ב'-6).

כדי להעריך נכונה סכום זה, יש לזכור כי ההשקעות בדירות למגורים וכן החסכונות של פירמות מרווחים שלא-חולקו, כלולים בחישוב החיסכון הפרטי. מכל מקום חלקו של החיסכון

¹ ראו להדגיש, שנתונים אלו מבוססים על החישוב של היבוא והיצוא לפי השער הרשמי של 1.8 ל"י לדולר.

הפרטי במימון ההשקעות החיוניות בחקלאות, בתעשייה ובתחבורה הוא עודנו קטן מאוד ביחס למקובל בארצות אחרות.

לוח ב' 9

המסים הישירים והעקיפים והצריכה הציבורית (מחירים שוטפים),

1955-1957

(מיליוני ל"י)

1957	1956	1955	
296	238	178	(18) מסים ישירים
337	267	228	(4) מסים עקיפים נקיים
633	505	406	(27) סך כל המסים
618	675	428	(11) פחות: הצריכה הציבורית
+15	-170	-22	(24) עודף המסים על הצריכה (11)-(27)

חמקור: לוח ב"י ולוח ב"ט.

בסקטור הציבורי, עלה בשנת 1956 היקף ההוצאות לצריכה על היקף גביית המסים מן הציבור המקומי בסכום של 170 מיליון ל"י — בעיקר עקב הוצאות הביטחון המוגדלות. ההפרש הזה נתכסה, בחלקו על-ידי יבוא הון ובחלקו על-ידי אשראי ממערכת המוסדות הבנקאיים¹. בשנת 1957 פחתו ההוצאות לצריכה ציבורית, ועלה סכום המסים שנגבו, וכתוצאה מכך היה סכום הצריכה הציבורית נמוך מסכום המסים (ראה לוח ב' 9). אם כי גם בשנת 1957 נזקק הסקטור הציבורי למימון אינפלציוני על-ידי קבלת אשראי ממערכת המוסדות הבנקאיים, הרי אין לומר, כי התקבולים מחוץ-לארץ של הסקטור הציבורי הופנו בשנה זו למימון צריכה ציבורית. דבר זה היווה אחד הגורמים העיקריים להיווצרות "חיסכון לאומי חיובי", במובן הנ"ל. ראוי עוד לציין, כי העובדה שסכום התוצר הלאומי הגולמי עולה בשנת 1957 על סכום הצריכה הפרטית והציבורית, ובתוספת בלאי, אין פירושה שהמשק הישראלי יכול לקיים את רמת צריכתו ללא יבוא הון. ההשוואה המספרית של התוצר הלאומי ושל הצריכה, אינה מעידה על יחס מהותי או פונקציונלי מסוים ביניהם. יש לזכור, כי בתנאים הקיימים יש יחס קשיח למדי, בטווח הקצר, בין רמת התוצר לבין רמת היבוא. ללא יבוא בהיקף גדול, לא יוכל המשק — מטעמים טכניים — לייצר את המוצרים שהוא מייצר עתה, ומבחינה זו מבוססת הרמה הנוכחית של ייצור ותעסוקה על יבוא רב. לפי שעה אין היצוא מכסה אלא כדי שליש מכלל היבוא, ועל-כן יבוא הון בהיקף רב, הוא חיוני לקיום רמה מניחה את הדעת של ייצור ותעסוקה.

¹ מערכת המוסדות הבנקאיים כוללת בדין וחשבון זה את הבנקים המסחריים, האגודות השיתופיות לאשראי ואת בנק ישראל.

**מערכת החשבונות של התוצר הלאומי והנקי, ההכנסה הלאומית
וההכנסה הפרטית (מחירים שוטפים), 1955-1957
(מיליוני ל"י)**

1957	1956	1955	
3,119	2,588	2,151	(28) התוצר המקומי הגולמי
			(17) פחות: רווחים, משכורות, ריבית וכו'
			ששולמו לחוץ לארץ, לאחר הפחתת
			הסכומים שנתקבלו מחוץ לארץ
55	45	37	באותם הסעיפים
3,064	2,543	2,114	(8) שווה: התוצר הלאומי הגולמי
176	148	123	(6) פחות: הבלאי
38	15	11	(7) פחות: טעויות והשמטות
2,850	2,380	1,980	(5) שווה: התוצר הלאומי הנקי במחירי השוק
435	340	285	(2) פחות: המסים העקיפים
98	73	57	(3) בתוספת: התמיכות מהרשויות הציבוריות
2,513	2,113	1,752	(1) שווה: ההכנסה הלאומית במחירי
*	*	*	גורמי הייצור
			(29) פחות: הרווחים שלא חולקו
			(21) פחות: ההעברות השוטפות מפרטים
24	29	22	לרשויות הציבוריות
145	111	97	(22) בתוספת: ההעברות מחוץ לארץ לפרטים
			(20) בתוספת: ההעברות השוטפות
97	73	58	מהרשויות הציבוריות לפרטים
2,731	2,268	1,885	(26) שווה: ההכנסה הפרטית
296	238	178	(18) פחות: המסים הישירים
2,435	2,030	1,707	(24) שווה: ההכנסה הפרטית הפנויה
2,213	1,855	1,644	(12) פחות: הצריכה הפרטית
222	175	63	(25) שווה: החיסכון הפרטי

* אין נתונים.
חמקור: לוחות ב"י, ב"י 3 וב"י 6.